

Ольга Ігорівна Пуїо,
аспірантка кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,
вул. Кривоноса 2, м. Тернопіль, Україна

«ДИТЯЧИЙ КОЛЕКТИВ» ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ

У статті розглядається сутність феномену «дитячий колектив». Подано трактування понять «колектив», «дитячий колектив», «дошкільний дитячий колектив». Доведено необхідність вживання дефініції «колектив» щодо групи дітей, які об'єднані навчально-виховним процесом. На підставі аналізу наукових джерел та поглядів учених на поняття «колектив» подано власне розуміння феномену «дитячий колектив», який розглядаємо як об'єднання дітей дошкільного віку з метою виховання та особистісного зростання в процесі формування взаємин через різні види діяльності, що буде запорукою їх успішного входження в соціум

Ключові слова: колектив, дитячий колектив, дошкільний дитячий колектив.

Педагогічна теорія виховання у групах і колективах створювалася багатьма вітчизняними та зарубіжними педагогами і психологами (Л. Божович, Л. Виготський, В. Воронова, В. Горбачова, Р. Жуковська, В. Караківський, Т. Коннікова, Г. Костюк, О. Киричук, Я. Коломінський, М. Монтессорі, Я. Морено, В. Нечаєва, Л. Новикова, Б. Паргін, А. Петровський, С. Русова, В. Сігаров, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Л. Уманський та ін.).

Дитячий колектив вирізняється багатством та розмаїттям змісту життя, видів та форм діяльності і спілкування. Справжній згуртований колектив виникає не відразу, а проходить певні етапи свого формування, оскільки виховний колектив – це не тільки спільне об'єднання дітей, але й педагогічно організована система стосунків. Стадії розвитку дитячого колективу виступають результатом педагогічного впливу, свідомого використання законів формування колективу. Процеси колективотворення при цьому супроводжуються низкою соціально-психологічних феноменів: підвищенням групової згуртованості, формуванням колективістських норм поведінки та стосунків, проявом колективістської ідентифікації. Метою колективу є розвиток, задоволення різноманітних потреб, інтересів кожного, особистісне взаємозбагачення у процесі діяльності, спілкування та міжособистісні стосунки.

Метою статті є розкриття сутності феномену «дитячий колектив».

Сучасне трактування поняття «дитячий колектив» вимагає звернення до історичних витоків. У філологічних, філософських, педагогічних, психологічних, соціологічних джерелах трактування терміну «колектив» не є однозначним. Комплексний аналіз вищезгаданого поняття передбачає врахування його детермінації різними суспільними науками.

У лінгвістичних джерелах «колектив» визначається як суспільна форма об'єднання людей, що виникає на основі їхньої спільної праці, спільних громадських інтересів, яким підпорядковуються дії, вчинки, інтереси окремих осіб (наприклад,

виробничий колектив, трудовий колектив) [18, с. 338].

Колектив – сукупність людей об'єднаних спільною діяльністю, спільними інтересами; група людей, зв'язаних спільною працею в одній організації, установі, на підприємстві тощо [3, с. 440]. Таким чином, колектив в лінгвістичних джерелах розглядається як об'єднання задля праці чи діяльності в межах групи, організації.

Філософські джерела трактують поняття «колектив» як відносно компакту спільноту, яка зайнята вирішенням конкретних суспільних завдань, де інтереси індивіда та суспільства виступають у взаємозалежності [19, с. 264].

На нашу думку, колектив у філософських джерелах розглядається крізь призму взаємозалежності інтересів індивіда і суспільства задля вирішення суспільних завдань.

Колектив у психології (від лат. *colleccitifious* – збірний) визначається як група, об'єднаних спільними цілями та завданнями людей, що досягла в процесі соціально цінної сумісної діяльності високого рівня розвитку. В колективі формується особливий тип міжособистісних відносин, що характеризується високим рівнем спорідненості як ціннісно-орієнтаційної єдності, колективістським самовизначенням, колективістською самоідентифікацією, соціально цінним характером мотивації міжособистісних виборів, високою референтністю членів колективу по відношенню один до одного, об'єктивністю у покладанні та прийнятті відповідальності за результати сумісної діяльності [10, с. 166].

Колектив – це вищий рівень розвитку і функціонування соціальної групи. За визначенням А. Петровського, колектив – це соціальна група високого рівня розвитку, в якій міжособистісні стосунки опосередковані суспільно цінним і особистісно значущим змістом спільної діяльності. Найважливішими ознаками колективу є ставлення індивідів до змісту колективної діяльності, її мотивації, діючих у ньому норм і цінностей, які регулюють систему міжособистісних стосунків. Відмінність колективу від інших видів груп полягає у наявності в ньому особливих взаємин, які не спостерігаються в інших групах, а саме:

колективістичної ідентифікації, колективістичного самовизначення, ціннісно-орієнтаційної єдності, покладання відповідальності. Колектив, на думку автора, створює найсприятливіші умови для всебічного розвитку особистості [14, с. 170].

Учені Ю. Приходько та В. Юрченко визначають поняття «колектив» як групу однодумців, об'єднаних суспільно значущою спільною діяльністю, в якій переважають товариські стосунки і моральні норми поведінки. Колектив характеризується єдністю ціннісних орієнтацій, наявністю органів самоврядування, традицій та ін. [12, с. 86].

За С. Головіним, колектив – група об'єднаних загальними цілями та завданнями людей, що досягла в процесі діяльності спільного високого рівня. В колективі формується особливий тип міжособистісних відносин, для яких характерні: 1) високий рівень згуртованості; 2) колективістське самовизначення – на протигагу конформності чи нонконформності, що проявляються в групах низького рівня розвитку; 3) колективістська ідентифікація; 4) соціально цінний характер мотивації міжособистісних виборів; 5) висока референтність членів колективу по відношенні один до одного; 6) об'єктивність у покладанні та прийнятті відповідальності за результати спільної діяльності [17, с. 20].

Отже, колектив у психологічних джерелах насамперед трактується як група високого рівня розвитку із спільною ціннісно-орієнтаційною діяльністю та мотивацією, що дає основу для реалізації та розвитку особистості.

Колектив у педагогіці – це соціальна спільність людей, об'єднаних на основі суспільно значимих цілей, спільних ціннісних орієнтацій, сумісної діяльності та спілкування [9, с. 122].

У педагогічному полі трактування вищезгаданого поняття узагальнюється до визначення, що колектив – організована група людей, які об'єднані суспільно значущими цілями, професійними і соціальними інтересами, спільними ціннісними орієнтаціями, діяльністю, спілкуванням, взаємною відповідальністю; взаємодія і взаємовідносини між людьми, які об'єднані спільними цілями, спільною організацією праці [1].

Колектив, на думку В. Полонського – це група людей, об'єднаних загальними цілями і задачами, спільністю засобів діяльності, управлінням, відносною стійкістю організаційної структури. Завдяки цьому вона досягає більш високого рівня розвитку, ніж звичайна група. В залежності від типу контакту, розрізняють первинні колективи, в яких спостерігається безпосередній міжособистісний контакт, та вторинні колективи з опосередкованими контактами [11, с. 93].

У соціологічних джерелах «колектив» трактується як вищий рівень розвитку і функціонування соціальної групи. Відзначається єдністю ідейних, організаційних, ділових і міжособистісних стосунків [7].

У роботі О. Сараєвої, колектив визначається як багатовимірне явище: стабільна саморегулююча

соціальна система; суб'єкт і об'єкт управління соціальними процесами на соціальному мікрорівні; суб'єкт і об'єкт формування, розвитку та регулювання соціальних відносин; суб'єкт і об'єкт формування, підтримки та розвитку колективістського способу життя. Соціологічні дослідження доводять, що роль колективу в діяльності організації визначається ступенем узгодженості колективних й організаційних інтересів, а основне завдання керівника полягає в систематичному виявленні й розвитку спільної діяльності [16]. Отже, аналіз проблеми колективу в контексті соціології, вказує на розгляд колективу як соціальної системи, що функціонує задля управління соціальними процесами.

У сучасній літературі поняття «колектив» вживається у двох значеннях: широкому і більш вузькому. У першому під колективом розуміється будь-яка організована група людей, а більш вузьке трактування презентує колектив як винятково високоорганізовану групу [16].

В наш час освітні парадигми орієнтовані на особистісний індивідуальний розвиток дитини. Віддаючи перевагу індивідуальній стратегії у вихованні та навчанні дітей, вихованню в колективі не приділяють достатньо уваги. Слова «колектив» часто уникають, називаючи дітей одного віку, об'єднаних спільною діяльністю, – групою, однолітками, гуртом, спільнотою, об'єднанням. Слово «колектив» асоціюють з радянськими педагогічними догмами, коли на перше місце за ідеологією комунізму ставили суспільне благо, а особистісне розглядали, як таке, що має підкоритись суспільному. Виникла тенденція замінювати поняття «колектив» з метою запобігання негативних тлумачень педагогічних концепцій, пов'язаних з радянською абсолютизацією дитячого колективу як одиниці навчально-виховного процесу і нівелюванням особистісного індивідуального підходу до потреб навчання та виховання дитини.

Багатовікова історія людства доводить, що колективізм не є суперечністю індивідуального розвитку людей. В колективі забезпечується розвиток багатьох людських якостей. В колективі людина черпає знання, набирається мудрості, навичок поведінки в суспільстві, кращих способів праці, формує моральні та естетичні ідеали, розвиває мову тощо [4, с. 391].

Дитячий колектив – група дітей, об'єднана спільною цілеспрямованою діяльністю і загальною організацією цієї діяльності. Створюється і укріплюється в ході вирішення практичних завдань [8, с. 530]. Дитячий колектив виступає соціальною системою, що розвивається. Він покликаний сприяти засвоєнню соціальних норм, традицій, способів співробітництва й ціннісних орієнтацій, що становлять культурне надбання суспільства [15]. За Г. Коджаспіровою дитячий колектив визначається як дитяча група, в якій створюється система високоморальних та естетичних виховних суспільних відносин, діяльності і спілкування, що сприяють формуванню особистості і розвитку індивідуальності кожного його члена [6].

Проблемі колективу присвячено низку наукових досліджень (В. Пряникова, М. Казакіна, Г. Бучківська та ін.).

Так, В. Пряникова [13] у своєму дослідженні пропонує згуртувати дитячий колектив завдяки системності і послідовності застосування морально-педагогічних стимулів. У своїй роботі М. Казакіна [5] розглядає життєдіяльність колективу як джерело морального формування особистості. «Виховним колективом» вона вважала соціальну групу, в якій розвивається загальна творча турбота про оточуюче життя і для якої характерні самодіяльні способи організації діяльності, що забезпечують суб'єктивну роль як колективу, так і особистості [5, с. 6]. Автор розробила концепцію життєдіяльності виховного колективу як цілісного явища, що розвивається.

Дослідження Г. Бучківської [2] доводить, що «колектив» не слід розглядати як поняття антагоністичне гуманізму. Автор аналізує філософські та історико-педагогічні передумови становлення гуманістичної концепції В. Сухомлинського щодо виховання особистості в колективі.

Дитячий колектив не слід асоціювати з підкоренням інтересів особистості дитини інтересам колективу. Навчально-виховний процес у колективі не суперечить тенденції саморозвитку дитини. Під вихованням в колективі слід розуміти узгодженість, соціалізацію, моральний розвиток та обмеження в егоцентризмі через приклад співробітництва, співпереживання, емпатії під час різних видів діяльності.

Колектив дошкільників – група дітей, об'єднаних спільною діяльністю із визначеною системою взаємовідносин (співпраця в іграх, побуті). Його освіта є результатом всього виховного процесу, наслідком правильно організації життя і

діяльності вихованців. Первинний колектив дошкільника – вікова група дітей дошкільного віку. В ній формуються тимчасові, рухливі невеликі колективи, що об'єднують дітей за видами діяльності. Специфікою дошкільного колективу є те, що він знаходиться під постійним впливом вихователя [8, с. 531].

Група дошкільників, об'єднана за віковим принципом не відразу набуває характерних рис колективу. Колектив дошкільників формується поступово через визначену систему правил та вимог і дотримання встановлених стандартів членами колективу. Вихователь є головним організатором колективу дошкільників. Завдяки педагогічній майстерності та вмінню об'єднувати моральні стандарти дітей, які приходять з різних сімей, вихователь разом з вихованцями будує модель співпраці на законах взаємоповаги і сприйняття, а отже, формує колектив, який набуває рис «виховного колективу».

Сучасна стратегія у розв'язанні проблем особистості і групи передбачає поряд із якісним оновленням можливість збереження позитивних здобутків, підтверджених багатолітньою практикою. Створюються та розвиваються нові гуманістичні концепції виховання у групах, побудовані з урахуванням єдності процесів соціалізації та індивідуалізації особистості, самореалізації в умовах спільної діяльності та стосунків, розвитку самоуправління та творчості.

Отже, поняття «дитячий колектив» будемо розглядати як об'єднання дітей дошкільного віку з метою виховання та особистісного зростання в процесі формування взаємин через різні види діяльності, що буде запорукою їх успішного входження в соціум.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадер С. О. Управління розвитком учнівського колективу в педагогічній спадщині А. С. Макаренка [Електронний ресурс] / О. С. Бадер. – Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASPmeta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=vlup_2013_7\(2\)_22](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASPmeta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=vlup_2013_7(2)_22)
2. Бучківська Г. В. Розвиток В. О. Сухомлинським теорії і практики виховання в учнівському колективі : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Бучківська Галина Вікентіївна; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2001. – 214 с. – Бібліогр.: с.170–198
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел.] – К., 2004. – 1440с.
4. Зайченко І. В. Педагогіка: підручник / І. В. Зайченко. – 3-тє видання, перероблене та доповнене. – К. : видавництво Ліра-К, 2016. – 608 с.
5. Казакина М. Г. Взаимосвязь развития коллектива и нравственного формирования личности : дисс. ... док. пед. наук : 13.00.01 / Казакина Мая Германовна; ЛОТКЗГПИ им. А. И. Герцена. – Ленинград, 1983. – 423 с.
6. Коджаспирова Г. М. Педагогика [Електронний ресурс] / Г. М. Коджаспирова. – Режим доступу : <http://stud.com.ua/46363/pedagogika/pedagogika>
7. Купрієнко С. А. Словник соціології [Електронний ресурс] / С. А. Купрієнко. – Режим доступу : <http://kuprienko.info/kupriyenko-s-a-slovnik-sotsiologiyi-literi-a-ya/13/>
8. Педагогический словарь: в 2 т. / [Гл. ред. И. А. Каиров]. – М., 1960. – Т.1. – 774с.
9. Педагогический энциклопедический словарь / [Гл. ред. Б. М. Бим-Бад]. – М., 2002. – 528с.

10. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Психология. Словарь. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
11. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М., 2004. – 512с.
12. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навчальний посібник. – К., 2012. – 328с.
13. Пряникова В. Г. Стимулы организации и сплочения детского коллектива клубного типа : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Пряникова Валерия Геннадьевна; МГПИ им. Н. К. Крупской. – Йошкар-Ола, 1981. – 236с.
14. Психологічна енциклопедія / О. М. Степанов. – К., 2006. – 424с.
15. Сараєва О. В. Теорія дитячого колективу: історична реконструкція [Електронний ресурс] / О. В. Сараєва. – Режим доступу: <http://ps.kspu.edu/index.php/ps/article/view/99/84>
16. Сараєва О. В. Дитячий колектив: психолого-педагогічний вимір проблеми [Електронний ресурс] / О. В. Сараєва. – Режим доступу: <http://ddpu.drohobych.net/pedagogics/arhiv/31/30.pdf>
17. Словарь практического психолога / С. Ю. Головин. – Минск, 1997. – 800с.
18. Словник іншомовних слів / О. С. Мельничук. – К., 1977. – 776с.
19. Философский энциклопедический словарь / Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Энциклопедия, 1983. – 840 с.

Пуйо Ольга Игоревна,

*аспирантка кафедри педагогіки і методики начального і дошкільного освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,
ул. Кривоноса 2, г. Тернопіль, Україна*

«ДЕТСКИЙ КОЛЛЕКТИВ» КАК НАУЧНАЯ КАТЕГОРИЯ

В статье сделан научный анализ понятия «коллектив» на основе лингвистических, социологических, психологических, философских и педагогических истоков. Акцентируется на важности развития ребенка в коллективе, подразумевая под понятием «коллектив» – «воспитательный коллектив». При этом процессы коллективотворения сопровождаются социально-психологическими явлениями: повышением групповой организованности, формированием коллективистских норм поведения и отношений, возникновением коллективистической идентификации. Таким образом, коллективом считается группа людей, объединённых общей деятельностью. Основой понятия детского коллектива следует считать объединение, группу детей, где создаётся система высокоморальных и эстетичных воспитательных общественных отношений, деятельности и общения. Автор считает коллектив результатом целенаправленной педагогической деятельности с учётом индивидуальных потребностей членов коллектива. Целью коллектива является развитие, удовлетворенность разных интересов и запросов каждого ребёнка, личностное обогащение в процессе деятельности и коммуникации.

На основе разных точек зрения прослежено отличия формулировок понятия «детский коллектив». Представлен собственный взгляд на трактовку термина «детский коллектив» с учетом разногласий по поводу индивидуалистической и коллективистической концепций в образовании. Детский коллектив автор не ассоциирует с подчинением интересов личности интересам коллектива. Рассматривает детский коллектив как объединение детей дошкольного возраста с целью воспитания и личностного роста в процессе формирования отношений на основе доверия, взаимопонимания, с учётом личностной индивидуальности каждого члена коллектива. Группа дошкольников, объединённая за возрастным показателем, не сразу становится коллективом. Коллектив формируется постепенно, через определённую систему правил и требований. Воспитатель является главным организатором коллектива дошкольников. От его педагогического мастерства зависит уровень объединения моральных стандартов детей. Выполнение этих требований и сотрудничество на основании приемлемости – гарантия формирования коллектива, который становится «воспитательным коллективом».

Современное общество создаёт и развивает новые гуманистические концепции воспитания в группах, основаны с учётом единства процессов социализации и индивидуализации личности, самореализации в условиях общей деятельности, развития самоуправления и творчества. Именно такой подход в процессе работы с детьми позволяет рассчитывать на организацию коллектива с позитивной установкой и гарантирует успешное вхождение детей в социум.

Ключевые слова: коллектив, детский коллектив, дошкольный детский коллектив.

Olha Ihorivna Puyo,

*Postgraduate student of the Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education,
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University
2, Maxyma Kryvonosa Str., Ternopil, Ukraine*

«CHILDREN'S COLLECTIVE» LIKE A SCIENTIFIC CATEGORY

The article contains a scientific analysis of the concept «collective» based on linguistic, sociological, psychological, philosophical and pedagogical sources. The author focuses on the importance of child's development in the collective, the meaning of the concepts «collective» – «educational collective». At the same time, the processes of collective creation are maintained by socio-psychological facts: improvement of a group organization, the formation of collectivist norms of behaviour and relations, the appearance of collectivistic identification. Thus, by the term «collective» we understand a group of people united by a common activity. An association, a group of children, where a system of highly moral and aesthetic educational social relations, activities and communication is created, should be considered the basis of the concept «children's collective». The author finds the collective as a result of a purposeful pedagogical activity, taking into account individual needs of the collective members. The goal of the collective is development, satisfaction of diverse interests and requests of each child, personal enrichment in the process of some activity and communication.

On the basis of different points of view, the differences in the interpretation of the concept «children's collective» were traced. The author's own view on the interpretation of the concept "children's collective" is presented taking into account the disagreements about the individualistic and collectivist concepts in education. The author does not associate the children's collective with the subordination of the interests of an individual to the interests of a collective. A children's collective is considered to be an association of children of preschool age for the purpose of education and personal growth in the process of relations formation based on trust, mutual understanding, taking into account individuality of each member of the collective. A group of pre-schoolers, united by the age index, does not immediately become a collective. A collective forms gradually, through a certain system of rules and requirements. A teacher is the main organizer of a preschool children's collective. A level of children's moral standards combination depends on his / her pedagogical mastery. The fulfilment of these requirements and cooperation based on acceptability is a guarantee for the formation of a collective which further becomes an «educational collective».

A modern society creates and develops new humanistic concepts of upbringing in groups, based on the unity of the processes of socialization and individualization of an individual, his / her self-realization under conditions of a team activity, the development of self-management and creativity. This very approach in the process of working with children allows us to rely on the organization of a collective with a positive attitude and guarantees children's successful entry into society.

Key words: collective, children's collective, preschool children's collective.

Подано до редакції: 12.01.2017 р.

Рекомендовано до друку: 26.01.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор В. В. Нестеренко